УДК: 338.43.02(477):339.54

Мудрак Р. П.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ПІСЛЯ ВСТУПУ УКРАЇНИ В СОТ: ОБМЕЖЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ

Постановка проблеми. Одну із ключових ролей в стратегії формування національної продовольчої безпеки відіграє державна підтримки розвитку підприємств АПК України: пряма і непряма. Важливість державних фінансових підойм у забезпеченні стійкого функціонування економічної та соціальної складової агропродовольчого виробництва важко переоцінити. Адже сільське господарство, як найважливіша сфера АПК, є основою продовольчої безпеки нації. Крім того, в Україні традиційно висока частка сільського населення. Це зумовлює потребу вирішення надзвичайно складного подвійного завдання – оптимального поєднання заходів із підвищення економічної ефективності аграрного виробництва та збереження мережі сільських поселень. Вирішення даної проблеми суттєво ускладнюється необхідністю гармонізувати усі заходи державної регуляторної політики із правилами СОТ, членом якої Україна стала в 2008 році.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню проблеми приведення до відповідності правилам СОТ регулятивних заходів держави, в тому числі і у сфері управління розвитком аграрного сектору економіки, присвячено цілий ряд досліджень провідних українських вчених, зокрема:Дем'яненка М. Я. [1], Кваші С. М. [2, 3], Кобути І. В. [4, 5, 10], Лузана Ю. Я. [6],Осташко Т. О.[7, 8, 9], Чапко І. [10] та ін. Разом з тим, стрімке зростання продовольчого попиту на світовому ринку на фоні загострення глобальної продовольчої проблеми, вимагає розробки найбільш гнучких механізмів досягнення компромісу між необхідністю забезпечення національної продовольчої безпеки та виконанням зобов'язань, які взяла на себе Україна під час вступу до СОТ.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження обмежень та можливостей української держави у сфері підтримки розвитку власного АПК, які детерміновані правилами СОТ; обґрунтуваннянапрямків прикладання державних регуляторних зусиль.

Виклад основного матеріалу. При плануванніобсягів та напрямків використання бюджетних ресурсів, націлених на підтримку вітчизняного АПК, слід враховувати необхідність збереження та розвитку багатоукладності аграрної економіки, більшої підтримки видів виробництва, які програють внутрішньогалузеву конкурентну боротьбу за капітал, однак є незамінними з точки зору забезпечення продовольчої безпеки нації (тваринництво, садівництво, овочівництво) тощо. Слід також враховувати зобов'язання, які взяла на себе Україна при вступі у СОТ, а також обмеженість бюджетних можливостей(рис. 1).

Нормативно-правове забезпечення заходів із надання фінансової та іншої допомоги вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам збоку держави регулюється двома документами: Угодою про сільське господарство СОТ і Законом України №250-VI «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» [11].

В ході підготовки вступу нашої країни до торгівельної організації, згідно досягнутих домовленостей між Україною та Робочою групою з розгляду заявки України про вступ до СОТ, за нашою країною залишається право не зменшувати рівень внутрішньої підтримки(СВП). Відповідно до Закон України № 250-VI, незнижувальний рівень СВП становить 3043,4 млн грн. (609,2 млн дол. США), розрахованого за базовим періодом, яким визнано 2004-2006рр.

Крім фіксованого рівня бюджетної допомоги по програмах «жовтої скриньки», необмежених заходів у рамках фінансування програм «зеленої скриньки», Україна має

право використовувати виключені із зобов'язань по скороченню СВП, фінансовіінструменти *deminimis*.

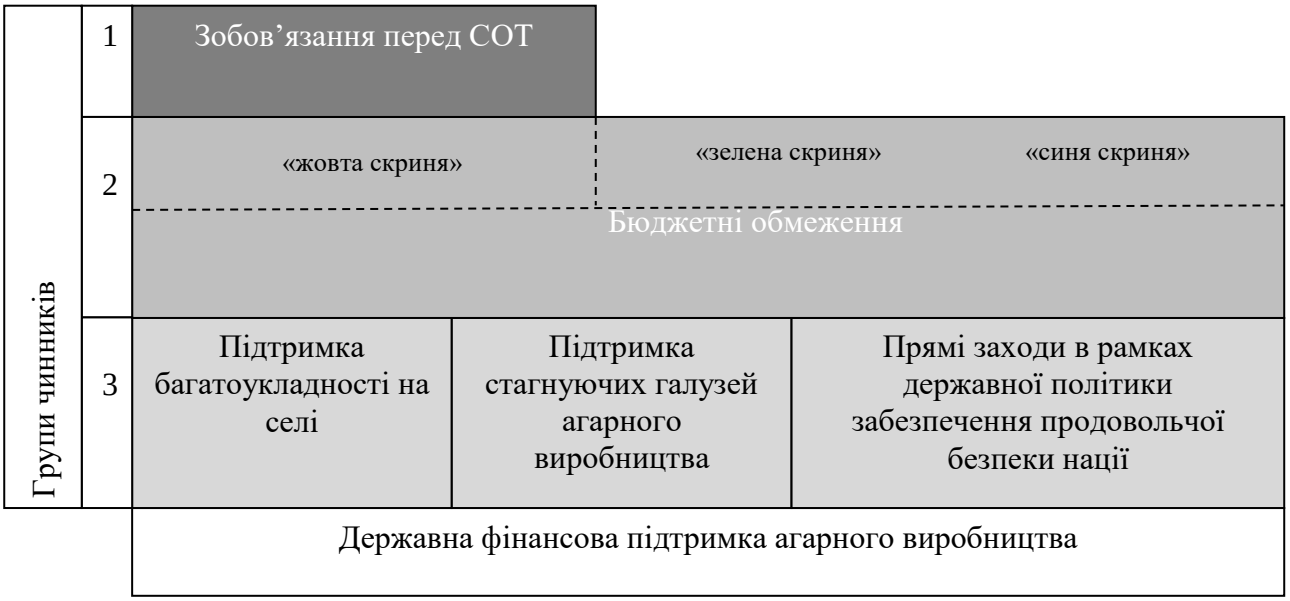

Рис. 1. Домінуючі чинники, що визначають обсяг, напрямки та структуру державної фінансової підтримки аграрного виробництва

Не зважаючи на низький дозволений рівень прямої бюджетної допомоги аграрним виробникам через програми «жовтої скриньки», її потенціал повністю не використовується. Наразі український уряд має суттєві резерви щодо підвищення рівня прямої допомоги. Особливістю СВП (3043,4 млн грн.) є те, що використання коштів у його рамках є гнучким, тобто усю суму гіпотетично можна використати на якийсь один напрямок. Продуктове правило *de minimis*дозволяє використовувати прямі бюджетні виплати на окремий вид продукції (рослинництво або тваринництво), які не перевищують 5% від валового виробництва даного виду продукції. Тому, наприклад, в 2010р. на потреби тваринництва можна було виділити не 3873,9 млн грн. (1866,8 + 2007,1), а 5050,5 млн грн. (3043,4 + 2007,1)[12].

Такі ж широкі можливості уряд має і по непродуктовому*de minimis* – в 2010р. тут було використано лише 35% від дозволеного правилами. Значний потенціал непродуктового *de minimis* полягає в тому, що за рахунок нього уряд може суттєво здешевити вхідні ресурси для аграріїв – паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива, кредитні ресурси, страхові послуги тощо. Як показує світова практика, ефект від здешевлення вхідних ресурсів для аграрного виробництва – вищий, ніж просте дотування цін сільськогосподарської продукції. На Заході такій підхід називають «дати вудку, а не рибу».

Програми державної допомоги аграрному виробництву, що фінансуються по напрямках «зеленої скриньки», мають, по-суті, необмежений потенціал, який лімітується лише бюджетними можливостями держави. Наприклад, в США та Канаді частка «зеленої скриньки» в структурі загальної суми по усіх скриньках становить в середньому 77 та 53% відповідно, в Австралії – 91%. В Україні цей показник становить в середньому 25% і є дуже близьким до показника ЄС-25 – 28% [5].

Динаміка фінансування заходів по програмах «зеленої скриньки» − нестабільна. Найбільша частка витрат припадає на створення державних резервів для забезпечення продовольчої безпеки, підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів та послуги по проведенню перевірок – 38,6, 31,3 і 15,8% відповідно. На жаль, надзвичайно важливі напрямки фінансуються за залишковим принципом, тобто майже зовсім не

фінансуються. Наприклад, − це розвиток інфраструктури на селі, боротьба із шкідниками і хворобами сільськогосподарських рослин і тварин, послуги із маркетингу та просування продукції на ринок, програми регіональної допомоги, які направлені на розвиток українського села тощо.

Абсолютно незадовільним, з огляду на суспільне значення, є фінансування заходів по напрямках земельної реформи, які за чотири роки профінансовані лише на 14,5 млн грн. тоді як реальна потреба в коштах на цей напрямок – не менше 5 млн грн. на рік, тобто 20 млн грн. на 4 роки.

В цілому за чотири роки (2007-2010рр.) заходи в рамках «зеленої скриньки» профінансовані на суму 13883,4 млн грн., «жовтої скриньки» − 23019,2 млн грн. Причина другорядності програм «зеленої скриньки» в бюджеті Міністерства аграрної політики та продовольства України, на нашу думку, пояснюється незавершеністю агарної реформи. Ця незавершеність проявляється, передусім, у відсутності повноцінного інституційного поля в агарному секторі економіки, яке присутнє у країнах із історично сформованими та усталеними сільськогосподарськими правилами, традиціями, специфічними комунікаціями. Це практична відсутність інститутів, сприйнятних, перш за все, до розуміння необхідності, а потім − до використання насправді складних заходів у рамках «зеленої скриньки». Наприклад, в тих же США та Канаді потужними аграрними інститутами, що впливають на формування не лише внутрішньої, але й зовнішньої агропродовольчої політики є сільськогосподарські кооперативи та їх об'єднання, асоціації фермерів, агарне лобі в органах законодавчої влади, складні і водночас ефективні логістичні схеми, якими володіють аграрії, інститут агарних ф'ючерсів тощо. Поза всяким сумнівом – нова якість агарного сектору цих країн, стала наслідком критичної кількості акумульованого капіталу. Останній вийшов за рамки, власне, агарного виробництва, спрямовуючись у форми, що значно посилили не тільки ринкову роль, але й політичну вагу представників агарного капіталу. Однак – це один із верхніх щаблів еволюційного розвитку агарного виробництва, якого вдалося досягти тому, що на самому початку, було його накачування грошима саме через програми прямої допомоги. Тому нинішні заклики США, ЄС, Канади та інших високорозвинутих країн до урядів країн, що розвиваються про необхідність лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією, відмови від прямої допомоги і переходу до непрямої, є відвертим лукавством. Українським аграріям, можливо і за скороченою програмою, але все ж необхідно пройти еволюційний шлях формування ринкової самоорганізації, набуття ділової культури та партнерської взаємодопомоги, накопичення власних капітальних сил та утвердження своєї безальтернативної ринкової ваги. І поки цей процес триватиме, абсолютно об'єктивно заходи «жовтої скриньки» будуть домінувати над заходами «зеленої скриньки». Допоки не будо сформовано повноцінних, в плані формування та реалізації колективних рішень, домінуючих серед інших організаційно-правових форм аграрного бізнесу об'єднань сільськогосподарських товаровиробників (кооперативи, асоціації тощо), розробка та виконання державних індикативних планів агропромислового виробництва, без яких неможливо досягти стратегічні продовольчі цілі, буде приречена на невдачу.Такі припущення підтверджуються досвідом ЄС-25, де нинішні бюджетні асигнування аграріям за програмами прямої допомоги переважають непрямі заходи, оскільки остання хвиля розширення спричинила необхідність еволюційної абсорбції агарних секторів країн Східної Європи, де продовжують тривати трансформаційні процеси.

Зважаючи на безальтернативність заходів у рамках «жовтої скриньки», необхідно розрахувати їх максимально можливий розмір, виходячи із прогнозованого рівня виробництва сільськогосподарської продукції в цілому та по окремих її видах. Для цього використаємо цільові параметри «Обсягу виробництва сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів на період до 2015 року», визначені в Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року [13] (табл. 1).

Таблиця 1.

Максимально допустимий розмір бюджетних витрат у рамках «жовтої скриньки», виходячи із прогнозних обсягів сільськогосподарського виробництва України в 2015 році

Галузі виробництва	Валова продукція у співставних цінах, млн грн.	СВП, млн грн.	*de minimis* продуктовий, млн грн.	*de minimis* непродуктовий, млн грн.	Загальний дозволений обсяг підтримки, млн грн.
Рослинництво, всього	72982,3	3043,4	3649,1	6977,0	16997,4
Тваринництво, всього	66557,7		3327,9		

При обґрунтуванні цільових маяків обсягу і структури державної допомоги підприємствам вітчизняного агарного сектору виробництва, необхідно виходити із наявного досвіду розвинутих країн. Так, в 2005 році загальна допомога аграріям у країнах ОЕСР становила 1,1% ВНП (в ЄС – 1,5%), а в 1986-1988рр. – 2,3% (в ЄС – 2,6%). Характерною особливістю 80-их рр. XX ст., в контексті розвитку національних агропродовольчих систем розвинутих країн, було їх накачування ресурсами через програми прямої бюджетної допомоги, натомість в першому десятилітті XXI ст. починає переважати нова якість – звуження обсягів прямої і розширення обсягів непрямої допомоги. Тому, на нашу думку, формування конкурентоспроможного вітчизняного сільськогосподарського сектору виробництва, виходячи із його нинішнього стану, потребує бюджетних асигнувань, що становлять не менш як 2% ВВП.

За уточненими прогнозами Міністерства економіки України, зростання реального ВВП на період 2011-2015рр. очікується на рівні 135,2%. Якщо реальний ВВП 2010р. склав 841408,9 млн грн., то показник 2015р. становитиме 1137584,9 млн грн. Отже, 2% ВВП від показника 2015р. складе 22751,7 млн грн. Таким чином, програми «зеленої скриньки» повинні бути профінансовані на суму не меншу, ніж 5754,3 млн грн. (22751,7 − 16997,4). При таких обсягах бюджетних видатків, кількість допомоги із розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь становитиме 69,2 дол. США. Для порівняння: за даними 2008р. (який виділяється найбільшими обсягами бюджетних асигнувань українського АПК за період 2003-2010рр.) цей показник становив 35,8 дол. США. У США обсяг бюджетних асигнувань на 1 га сільськогосподарських угідь в середньому становить 150, в ЄС – 360 дол. США. Це означає, що навіть за умов збільшення в Україні бюджетної допомоги вітчизняним аграріям вдвічі, її розмір все одно буде меншим, ніж у США та ЄС, які відмовляються скорочувати допомогу своїм фермерам на умовах паритетності із країнами, що розвиваються. Тому вважаємо, що підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняного агарного сектору порівняно із аналогічними секторами США та ЄС, без його фінансування в обсягах визначених вище, є неможливим. Щоправда, у вищенаведених розрахунках є одна вада – зміна місцями функції і фактору. Адже визначення розмірів *de minimis* базується на кількісних параметрах обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, тобто функцією виступає розмір допомоги, а фактором – обсяг виробництва. Насправді ж, обсяги бюджетної допомоги – це один із факторів функції виробництва сільськогосподарської продукції. Тому, в даному випадку, незаперечним буде твердження про те, що досягнення цільових параметрів агарного виробництва в 2015р. можливе лише при умові абсолютно повного щорічного використання потенціалу «жовтої скриньки».

Висновки. Виходячи із існуючої практики формування та використання бюджетних ресурсів по програмах прямої і непрямої допомоги товаровиробникам АПК, вважаємо за

необхідневключити до переліку захищених статей видатків коштів загального фонду державного бюджету: а) фінансування усіх видатків за програмною класифікацією прямої бюджетної підтримки («жовта скринька») виробництва тваринницької продукції по напрямках; б) часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів (код 2801040); в) формування державного продовольчого резерву Аграрним фондом, здійснення заставних закупівель, товарних та фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку (код 2801560); д) державну фінансову підтримку для створення оптових ринків сільськогосподарської продукції (код 2801520); е) фінансову підтримку Української лабораторії якості і безпеки продукції агропромислового комплексу (код 2809070); ж) фінансову підтримку агропромислових підприємств, що знаходяться в особливо складних умовах (код 2801280); з) реформування та розвиток комунального господарства у сільській місцевості (код 2801300).

Анотація

У статті аналізується сучасний стан державної підтримки вітчизняного АПК за напрямками прямої і непрямої бюджетної допомоги, в контексті виконання зобов'язань, взятих Україною при вступі до СОТ. Виходячи із існуючої практики формування та використання бюджетних ресурсів для підтримки аграрного сектору економіки, зроблено ряд пропозицій щодо включення до переліку захищених статей видатків коштів загального фонду державного бюджету

Аннотация

В статье анализируется современное состояние государственной поддержки отечественного АПК по направлениям прямой и косвенной бюджетной помощи, в контексте выполнения обязательств, взятых Украиной при вступлении в ВТО. Исходя из существующей практики формирования и использования бюджетных ресурсов для поддержки аграрного сектора экономики, сделано ряд предложений относительно включения в перечень защищенных статей расходов средств общего фонда государственного бюджета.

Summary

This article analyzes the current state of government support for domestic agricultural areas of direct and indirect budgetary assistance, in the context of the commitments undertaken by Ukraine when joining the WTO. Based on the current practice of formation and use of budgetary resources to support the agricultural sector, made a series of proposals for inclusion in the list of protected items of expenditure of general fund budget

Список використаних джерел:

1. Дем'яненко М. Я. Національна система державної підтримки аграрного секторув умовах членства України в СОТ[Електронний ресурс] / М. Я. Дем'яненко // «Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал». – 01.02.2009р.– Режим доступу: http://magazine.faaf.org.ua/content/view/786/35/
2. Кваша С. М. Першочергові завдання аграрної науки зі вступом України до СОТ / С. М. Кваша // Пропозиція. – 2008. – №6. – С. 16.
3. Кваша С. М. Вступ до СОТ: перспективи для аграрного сектора економіки України[Електронний ресурс] / С. М. Кваша // «Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал». – 01.02.2009р.– Режим доступу: http://magazine.faaf.org.ua/content/view/786/35/
4. Кобута І. В. Оцінка впливу вступу України до СОТ на окремі ринки сільськогосподарської продукції / І.В. Кобута, О.Л. Шевцов // Економіка АПК. – 2007

р. – № 1 – С. 127-135.
5. Кобута І. В. Аграрна політика підтримки сільського господарства – нові виклики в зв'язку із вступом України до СОТ[Електронний ресурс] / І. В. Кобута // «Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал». – 01.02.2009р.– Режим доступу: http://magazine.faaf.org.ua/content/view/786/35/
6. Лузан Ю. Я. Розвиток державної підтримки аграрного сектора України в умовах членства СОТ[Електронний ресурс] / Ю. Я. Лузан // «Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал». – 01.02.2009р.– Режим доступу: http://magazine.faaf.org.ua/content/view/786/35/
7. Осташко Т. Обґрунтування позицій України щодо сільського господарства у переговорах Дохійського раунду СОТ / Т.Осташко // Економіст. – 2008. – №8. – С. 41.
8. Осташко Т.О. Агропродовольчий ринок України в умовах СОТ: аналіз умов доступу, конкурентоспроможності товарів і засобів захисту /Т.О. Осташко // Український соціум. – 2008. – № 1(24). – С. 121-130.
9. Осташко Т.О.Аналіз конкурентоспроможності товарів м'ясомолочної групи на внутрішньому ринку України в умовах СОТ [Електронний ресурс] / Т. О. Осташко // «Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал». – 01.02.2009р.– Режим доступу: http://magazine.faaf.org.ua/content/view/786/35/
10. Чапко І. Сучасна політика підтримки сільського господарства в Україні (аналіз та пропозиції) / І. Чапко, І. Кобута. – К.: Аналітико-дорадчий центр Блакитної стрічки ПРООН, 2007. – 20 с. – (Представництво Європейської комісії в Україні).
11. Закон України № 250-VI «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2008. − №23. − С. 213.
12. Стан фінансування галузі АПК [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства України. – Режим доступу: http://www.minagro.gov.ua/
13. «Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015року»: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007р. № 1158 // Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С. 13.

УДК: [658:005] (477) (043.3)

Сімченко Н.О., Панченко В.П.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Постановка проблеми. В сучасних умовах соціалізації економіки, підприємство як відкрита система в процесі свого функціонування повинно нести відповідальність як за результати своєї економічної, так і соціальної діяльності. В свою чергу, функціонування будь-якої організації передбачає наявність механізму управління. В цьому контексті має важливе теоретичне і практичне значення формування соціально-економічного механізму управління на підприємствах і його адаптація до ринкових умов. Розвиток соціально-економічного механізму, розширення і поглиблення змісту, обґрунтування структури побудови і методичне забезпечення його функціонування дозволять поліпшити показники роботи (фінансової та не фінансової звітності) підприємств у нових умовах господарювання. [1, с. 3]. Наявність такого механізму з точки зору регулювання соціальних процесів з використанням економічних методів та стимуляторів є важливою